

Р. В. ПЕРЕЛИГІНА

Раїса Володимирівна Перелигіна, здобувач Київського університету права НАН України

ЖІНОЧИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Однією з тривожних тенденцій сучасної жіночої злочинності є жіночий тероризм. Він став новим феноменом сучасних політичних процесів, який необхідно досліджувати і пояснювати. Крім того, спостерігається збільшення кількості жінок серед виконавців терористичних акцій. Тому актуальність даного дослідження не викликає сумнівів.

Метою даної роботи є визначення ролі та місця жінок у різних терористичних структурах, виявлення особливостей механізму жіночого тероризму як акту жіночого насильства, детермінація фемінізації сучасного тероризму, а також особливості протидії цьому негативному явищу в сучасному світі.

Питання участі жінок у терористичній діяльності висвітлювалося небагатьма дослідниками, в основному зарубіжними. Деякі автори розглядають жіночий тероризм в загальній схемі терору, інші зупиняються на окремих особистостях або конкретних прикладах¹.

Ю. М. Антонян, розглядаючи поняття «тероризм», також звертається до тлумачення поняття «насильства». На його думку, насильство при тероризмі має ряд певних, суттєвих саме для нього ознак, і акт насильства може називатися терористичним тільки тоді, коли він вчинюється задля залякування кого-небудь. Одне й те саме діяння може бути вчинене і заради залякування, і заради ще чого-небудь (наприклад, фізичного усунення небажаної особи), причому зміст і мета не завжди усвідомлюються або усвідомлюються не в повному обсязі. Тобто тероризм – це насильство, що містить в собі загрозу іншого, не менш жорсткого насильства для того, щоб посіяти паніку, порушити державний і громадський порядок, викликати страх, змусити супротивника прийняти бажане рішення, призвести до політичних та інших змін².

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин під впливом процесів глобалізації тероризм набув глобального та міжнародного характеру.

Так, у список найнебезпечніших терористів світу за версією ФБР вперше потрапила жінка. Нею стала Джоан Дебора Чезімард, відома також під ім'ям Ассати Шакур. Раніше вона була в екстремістському угрупованні Армія чорного звільнення. У 1970-ті рр. угруповання активно грабувало банки і здійснювало напади на співробітників поліції.

Чезімард була засуджена до довічного ув'язнення після вбивства в 1973 р. поліцейського з Нью-Джерсі. У 1979 р. вона втекла з в'язниці, а потім зникла на Кубі, влада якої надала жінці політичний притулок. Влада США внесла до списку терористів Чезімард в 40-у річницю смерті поліцейського.

За відомості про місцеперебування жінки ФБР призначило нагороду в один мільйон доларів. Крім того, влада штату Нью-Джерсі готова виплатити ще мільйон тому, хто допоможе заарештувати Чезімард³.

Про причетність жінок до терористичної діяльності повідомляють і українські ЗМІ.

Так, у грудні 2014 р., під час проведення спеціальної операції із затримання бойовиків, що переходять під виглядом мирних мешканців на територіях, підконтрольних Україні, контррозвідка Служби безпеки України затримала двох терористів у Донецькій області. Ними виявилися громадяни України – чоловік і жінка.

Чоловік був завербований бандформуванням «Оплот» і вів спостереження за українськими військовими для коригування вогню по їхніх позиціях. Затриманий коригував вогонь з «Граду» по силах антитерористичної операції в селищах Антонівка і Єлизаветівка.

Затримана терористка входила в незаконне збройне бандформування «Народне ополчення Донбасу». Жінка володіла азами ведення бою і займалася диверсійною діяльністю й розвідкою. Співробітники служби безпеки заявили, що обидва затриманих брали участь у збройних нападах на силовиків⁴.

Управління зв'язків з громадськістю Міністерства внутрішніх справ України повідомляє, що до вбивств, які відбулися на вул. Грушевського в Києві, причетна жінка. Також наголошується на тому, що з точки зору розвідувально-диверсійної діяльності використання жіночих загонів у густонаселених місцевостях є виправданим. До жінок традиційно менше підозр. Їм легше дістатися потрібних цілей та загубитися серед населення⁵.

Так, 5 лютого 2015 р. на станції метро «Золоті ворота» працівники патрульної служби лінійного управління метрополітену затримали 28-річну киянку, яка перевозила боєприпаси і холодну зброю. У жінки виявили та вилучили дві гранати, два сигнально-освітлювальні патрони, два набойі до автомата Калашникова, п'ять порожніх магазинів до автомата Калашникова та мисливський ніж. За даними міліції, жінка відмовилася пояснити, звідки у неї боєприпаси і з якою метою вона їх перевозила. Жодних відповідних дозволів киянка не мала. Відомості про подію внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочате кримінальне провадження за ч. 1 ст. 263 Кримінального кодексу України «Незаконне поводження зі зброєю, бойо-

вими припасами або вибуховими речовинами». Санкція статті передбачає покарання у вигляді позбавленням волі на строк від двох до п'яти років⁶.

Як повідомляють зарубіжні видання, майже до половини терактів, здійснених у Росії від 2000 р., були причетні жінки-терористки. Західні спецслужби та аналітики протягом багатьох років попереджали, що Аль-Каїда та інші терористичні групи все більше покладаються на смертельну зброю в своїх інструментальних засобах: жінок-смертниць. Їх використання є класичною тактикою Чечні⁷.

Жовтневі події 2002 р. в Москві – тому підтвердження. Серед терористів, які захопили глядачів і учасників в театральному центрі на Дубровці, було 18 жінок. Одягнені в довгий чорний одяг, із закритим чадрою обличчям, зі зброєю в руках і вибухівкою на поясі, вони вселяли жах не тільки заручникам. Участь жінок у подібних акціях надалі буде тільки поширюватися, тому що жінка в своєму фанатизмі перевершує чоловіка. Це не в перший раз: на Північному Кавказі, під час першої антитерористичної операції в Чечні, неодноразово ловили жінок-снайперів родом з Прибалтики та України. Це були найбільш жорстокі й нещадні вбивці. Був випадок, коли жінка таранила на замінованому автомобілі будівлю УВС в Чечні. В Індії прем'єр-міністра Раджива Ганді вбила жінка-камікадзе. Не випадково Інтерпол рекомендує антитерористичним підрозділам стріляти спочатку в усіх підозрілих жінок, а вже потім – у чоловіків.

Терористичні структури стали все частіше залучати жінок-самогубців.

Перший випадок використання жінки як терористки-смертниці був зафіксований 9 квітня 1985 року. Хайдалі Сана – 16-річна дівчина, член Сирійської соціалістичної національної партії, направила вантажівку в ізраїльській військовий конвой. У результаті теракту загинуло два солдати. Хайдалі Сана – наймолодша з терористок-смертниць, членів партії. Найстаршій Шагір Карімі Махмуд на момент смерті було 37 років. Жінка проникла в лікарню і пронесла в сумці вибуховий пристрій. Жертвами вибуху стало 27 осіб, з яких сім загинуло.

У червні 1996 р. терористкою-смертницею стала вагітна жінка Зейнаб Кинаджи, член Курдської робочої партії. Вона проникла на військову церемонію і підірвала себе. Жертвами вибуху стали 37 осіб – 8 солдатів турецької армії вбито, 29 отримали поранення.

Перша жінка-смертниця від «Хамаса» підірвала себе 14 січня 2004 року. 22-річна дівчина під приводом отримання медичної допомоги наблизилася до ізраїльського блок-посту й підірвала 5-кілограмовий вибуховий пристрій, начинений гайками і болтами. Загибло чотири особи, поранення отримали семеро ізраїльських солдатів. Смертниця свідомо пішла на звершення теракту. Рим аль-Рейяші стала першою смертницею, що залишила вдома трирічного сина і однорічну дочку. За свідченням чоловіка терористки, він нічого не знав про наміри своєї покійної дружини.

Самі засновники ісламістського руху «Хамас» заявляють, що бойовики стикаються з безліччю проблем, у той час як жінки можуть швидше дістатися до мети і їх використання – крок вперед у методах ведення боротьби. До речі, «Хамас», який виграв палестинські вибори до Законодавчої ради в січні 2006 р., оголосив, що він залишає 20 % від своїх місць для жінок.

Злочини, які вчиняють жінки-терористки, свідчать про тісну взаємодію емоційних, психологічних і соціальних факторів, що лежать в основі їх терористичної діяльності.

Передумовами вступу жінки в терористичні організації може бути бажання особистої незалежності, необхідність довести свою корисність і значимість суспільству, вплив феміністичних ідей на тлі більш глибоких соціальних причин. Однак окремі причини виділити складно.

Значну роль при визначенні жіночої присутності в терористичних організаціях відіграє культура регіону, національні особливості становища жінки в суспільстві, її місце в соціальній ієрархії держави, нації, народності, клану. Причиною збільшення кількості жінок-терористок часто є економічна вигода їх використання, а також політичні дивіденди, які приносять міжнародний розголос. Подібне часто відбувається в мусульманських країнах, де фундамент жіночої покірності чоловікові формувався віковою культурною традицією. Моделі участі жінок у тероризмі якісно відрізняються залежно від регіону походження терористичної групи. А збільшення присутності жінок в терористичній діяльності і неготовність суспільства до подібного повороту подій допомагає їм стати досить ефективними⁸.

Майбутні смертниці в багатьох випадках молоді, і це не випадково – в юності інстинкт самозбереження знижений, а соціальних обов'язків, начебто відповідальності за свою родину менше. Ці жінки більш схильні до навіювань.

Однією з найбільш частих практик є вербування жінок-мусульманок, які були звинувачені у позашлюбних зв'язках і яких чекає жорстоке покарання (зазвичай – смерть від руки батька, брата чи чоловіка). Примус таких жінок до скоєння теракту-самогубства дає їм можливість уникнути публічної ганьби їх сімей. У даному випадку в мусульманській громаді вважають, що жінка віддала перевагу померти з честю, ніж з ганьбою. Ще одним методом залучення жінок є навмисне звалтування намічених кандидаток для того, щоб виключити можливість їх відмови від виконання того чи іншого завдання, пригрозивши надати розголосу факт про звалтування.

Ще однією важливою причиною успішного рекрутування жінок до лав терористок-смертниць є звільнення від нестерпних умов у сім'ї, з огляду на те, що отримати розлучення для них майже неможливо.

У деяких випадках жінок примушують до теракту представники терористичних організацій. Іншими словами, вони закінчують життя самогубством не за своєю волею, а внаслідок тиску й психологічної обробки.

Підготовка терористок-смертниць ведеться арабськими фахівцями-психологами та підривниками в секретних навчальних таборах за кордоном.

На початковому етапі жінок «обробляють» інші жінки, але, як правило, середнього або старшого віку з метою: увійти до жертви в довіру, дати їй відчутти в собі споріднену душу, викликати симпатії. Поширеним прийомом терористів при цьому виступає застосування різних психотропних речовин.

Наступним етапом є «навчання» майбутніх смертниць. Воно триває, як правило, кілька місяців і включає в себе вивчення азів вибухової справи, правил конспірації, прийомів та способів звичайного і екстреного зв'язку тощо. Деталі кожного теракту ретельно аналізуються. Дівчата мають навчитися пересуватися з вагою пояса, прикріпленого до їхнього тіла. Іноді вибухові речовини прикріплювали до тулуба, іноді до ніг, спини або живота. Розташування вибухової речовини залежить від статури жінки. Вибухові елементи розташовуються таким чином, щоб не перевантажити ту чи іншу частину жіночого тіла і щоб вибухові елементи були найбільш непомітні на тілі під одягом.

На заключній стадії підготовки жінкам вручаються «чисті» документи, визначаються цілі, маршрути пересування і забезпечується їх доставка до передбачуваного об'єкта здійснення теракту. Після цього жінці залишається лише чекати сигналу.

Взагалі, видається протиприродним те, що жінка, яка могла б стати матір'ю та дружиною, несе смерть не тільки собі, а й десяткам сторонніх людей, в тому числі дітей, за допомогою терористичних методів. Діяльність жінки, яка пов'язана з насильством над особистістю і вбивствами, є несумісною з жіночою природою.

Не останню роль відіграють і деструктивні фактори культурного характеру, оскільки в культурних цінностях людини містяться елементи, що можуть породжувати злочинність.

Аналіз детермінації жіночого тероризму свідчить про те, що виникнення й існування даного феномена обумовлено безліччю факторів.

Серед найбільш вагомих причин є залежність жінки від чоловіка. Подібне часто відбувається в мусульманських країнах, де жіноча покірність чоловікові є елементом культурних традицій, які формувалися віками. У результаті стереотип залежності закріплений в свідомості жінки, стає стійкою рисою її особистості, особливо, коли це підтримується соціальними очікуваннями оточуючих.

Тому важливо концептуально встановити і проаналізувати конкретні механізми поширення жіночого тероризму, що сприятиме визначенню найбільш ефективних шляхів його зменшення та нейтралізації.

На нашу думку, доцільно було б ввести в науковий обіг поняття «міжнародна кримінологія жіночого тероризму», під яким пропонується розуміти окремий спеціалізований напрям сучасної кримінологічної науки, що вивчає жіночий тероризм як феномен сучасних міжнародних політичних процесів, історичні та політичні причини його появи, особистість жінки як виконавця терористичної акції, а також особливості протидії цьому негативному явищу в сучасному світі.

¹ Балтанова Г. Р. Мусульманка / Г. Р. Балтанова. – М. : Логос, 2005. – 376 с.

² Антонян Ю. М. Тероризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование / Ю. М. Антонян. – М. : Щит-М., 1998. – 306 с.

³ У список найнебезпечніших терористів світу за версією ФБР вперше потрапила жінка : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/world> – Заголовок з екрана.

⁴ В СБУ затримали жінку-терористку і коригувальника вогню : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vestiua.com/ua/news> – Заголовок з екрана.

⁵ До вбивств на Грушевського причетна жінка: заява прес-служби МВС : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua> – Заголовок з екрана.

⁶ У Київському метро затримали жінку, що перевозила боєприпаси : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiev.unian.ua> – Заголовок з екрана.

⁷ Russia terrorist attack highlights increase in female suicide bombers. – The Washington Times – Sunday, December 29, 2013 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.washingtontimes.com/news/2013/dec/29> – Заголовок з екрана.

⁸ Мальшев В. Г. Социально-психологические аспекты участия женщин-смертниц в террористической деятельности / В. Г. Мальшев : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iran.ru>. – Заголовок з екрана.

Резюме

Перелигіна Р. В. Жіночий тероризм як феномен сучасних політичних процесів.

Статтю присвячено одній з тривожних тенденцій сучасної жіночої злочинності – жіночому тероризму. Висвітлюється питання щодо ролі та місця жінок у різних терористичних структурах, аналізуються особливості механізму жіночого тероризму як акту жіночого насильства. У статті визначаються причини та умови фемінізації сучасного тероризму, а також особливості протидії цьому негативному явищу в сучасному світі.

Встановлено та проаналізовано конкретні механізми поширення жіночого тероризму, що сприятиме визначенню найбільш ефективних шляхів його зменшення та нейтралізації.

Ключові слова: особа жіночої статі, насильство, жіноча злочинність, жіночий тероризм, терористична організація, терористична акція, жінка-смертниця, детермінація сучасного тероризму.

Резюме

Перелигіна Р. В. Женский терроризм как феномен современных политических процессов.

Статья посвящена одной из тревожных тенденций современной женской преступности – женского терроризма. Освещаются вопросы роли и места женщины в различных террористических структурах, анализируются особенности меха-

низма женского терроризма как акта женского насилия. В статье определяются причины и условия феминизации современного терроризма, а также особенности противодействия этому негативному явлению в современном мире.

Установлены и проанализированы конкретные механизмы распространения женского терроризма, что будет способствовать определению наиболее эффективных путей его уменьшения и нейтрализации.

Ключевые слова: лицо женского пола, насилие, женская преступность, женский терроризм, террористическая организация, террористическая акция, женщина-смертница, детерминация современного терроризма.

Summary

Perelygina R. Female terrorism as a phenomenon of contemporary political processes.

The article is devoted to one of the disturbing trends of modern criminality among women, feminine terrorism. Highlights the issues of the role of women in various terrorist structures, analyzes the peculiarities of the mechanism of female terrorism as an act of female violence. The article identifies the causes and conditions of the feminization of modern terrorism, and especially combating this negative phenomenon in the modern world.

Installed and analyzed the specific mechanisms of the spread of female terrorism that would help identify the most effective ways of reducing and neutralizing.

Key words: female, violence, female crime, female terrorism, terrorist organization, terrorist attack, a female suicide bomber, determination of modern terrorism.

УДК 343.222

С. В. ЧОРНЕЙ

Світлана Володимирівна Чорней, здобувач Київського університету права НАН України, асистент кафедри юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

ОСУДНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИННОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Осудність характеризує зв'язок особи із злочином, виною та кримінальною відповідальністю. Вона є початковою ланкою системи «осудність – винність – відповідальність», вихідним пунктом принципу суб'єктивного ставлення вчиненого діяння у вину суб'єкта (ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу України).

Отже, осудність є, перш за все, необхідною передумовою винності, тобто наявності вини у вчиненні злочинного діяння. Як кримінально-правова характеристика психічного стану особи під час вчинення нею такого діяння, осудність є обов'язковою ознакою суб'єкта злочину, а не його суб'єктивної сторони. Відображена законом у складі злочину, осудність як загальна ознака суб'єкта злочину, має значення обов'язкової ознаки складу злочину, відсутність якої означає відсутність такого складу, а відтак, і неможливість настання кримінальної відповідальності, оскільки виключно наявність складу злочину у вчиненому діянні є підставою кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 Кримінального кодексу України). Зазначене вище ілюструє виключну значимість осудності в механізмі визнання особи винуватою у вчиненні злочину та застосуванні кримінальної відповідальності. Значення осудності у цьому механізмі зумовлює необхідність чіткого й точного визначення її сутності. Помилка в її визначенні, як ланцюгова реакція, спричинить помилку при визнанні особи винною в злочині та помилкове застосування чи незастосування кримінальної відповідальності.

Теоретичні положення зв'язку осудності з винністю досліджувалися в роботах: Ю. М. Антоняна, Ю. С. Богомягкова, С. В. Бородіна, В. М. Бурдіна, А. А. Васильєва, В. А. Клименко, В. М. Куца, В. В. Леня, Н. С. Лейкіної, В. Я. Марчака, Р. І. Міхеєва, В. Б. Первомайського, Т. М. Приходько, М. С. Таганцева, В. С. Трахтерова та інших вчених. Однак, є теоретична та практична потреба в продовженні з'ясування такого зв'язку в напрямі кримінальної відповідальності, адже встановлення осудності та винності не є самоціллю. Воно здійснюється задля вирішення того, чи можливо кримінально-правовим чином відреагувати на вчинене суспільно небезпечне діяння визначеними законом кримінально-правовими засобами. Найбільш популярним серед таких засобів за нинішніх умов є кримінальна відповідальність. Як правильно наголошував один із авторитетних дослідників осудності Р. І. Міхеєва, ознакою осудності, яка має бути закріпленою в понятті осудності, є вказівка на зв'язок осудності з виною та кримінальною відповідальністю, сутність якої полягає в тому, що осудність є передумовою вини особи і його кримінальної відповідальності¹.

Порушене нами питання неоднозначно трактується в науковій літературі, у зв'язку з чим спробуємо розглянути різні точки зору на вказану проблему, а також запропонувати власне бачення її можливого розв'язання. Відсутність єдиного розуміння взаємозв'язку осудності, винності та кримінальної відповідальності зумовлюється, в основному, різним баченням кожного з означених явищ.

Так, до змісту осудності традиційно включають лише медичну (відсутність у суб'єкта психічних розладів) та психологічний (здатність суб'єкта усвідомлювати свої діяння та керувати ними) [коментарі ч. 1